

Reisverslag

WO2Net op studiereis naar München, Dachau, Obersalzberg,
Mauthausen en Hartheim | 12 – 16 oktober 2026

Introductie

Van 12 tot en met 16 oktober 2026 reisden vijf medewerkers van Stichting WO2Net naar Duitsland en Oostenrijk. Tijdens de studiereis bezochten wij verschillende musea, documentatiecentra en historische locaties, waaronder voormalige concentratiekampen.

De reis bood de gelegenheid om onze historische kennis te verdiepen, ervaringen uit te wisselen met internationale collega's en mogelijkheden voor verdere samenwerking te verkennen.

De groep bestond uit vijf medewerkers van het team achter Oorlogsbronnen.nl: redacteurs en collectiespecialisten Janneke Jorna en Isaak van Dijke, dataspecialisten Micon Schorsij en Daan Raven en communicatiemedewerker Corinna Billmaier.

De bestemmingen

München

De opkomst van het nationaalsocialisme

De studiereis begon in München, een stad die een belangrijke rol speelde in de opkomst van het nationaalsocialisme. Tijdens een wandeling door de stad bezochten wij verschillende historische locaties die herinneren aan deze geschiedenis, waaronder de Feldherrnhalle en de voormalige Führerbau.

Daarnaast brachten wij een bezoek aan het NS-Dokumentationszentrum München. De tentoonstelling laat zien hoe München uitgroeide tot een centrum van de nationaalsocialistische beweging en welke rol de stad en haar inwoners speelden tijdens het naziregime. Tegelijkertijd besteedt het centrum aandacht aan de omgang met dit verleden na 1945.

In München ontmoetten wij bovendien een onderzoeker van het Institut für Zeitgeschichte (IfZ), een instituut dat zich bezighoudt met de geschiedenis van het nationaalsocialisme en de hedendaagse geschiedenis. Tijdens het gesprek vertelde hij over het werk van het instituut en verschillende onderzoeksprojecten, waaronder het concept van 'groepsbiografieën' dat onder andere wordt toegepast om het daderperspectief te belichten.

Voor WO2Net was het een gelegenheid om kennis te maken met de werkwijze van een internationaal onderzoeksinstituut en te verkennen waar onze werkzaamheden elkaar raken.

Gedenkstätte Dachau

Een van de eerste concentratiekampen

Op dinsdag 13 oktober bezochten wij de Gedenkstätte Dachau. Het concentratiekamp werd in maart 1933 opgericht, kort na de machtsovername van de nazi's, en diende als model voor latere concentratiekampen. Tijdens een rondleiding over het voormalige kampterrein verdiepten wij ons in de geschiedenis van Dachau, de omstandigheden waaronder gevangenen moesten leven en werken en de ontwikkeling van het concentratiekampstelsel.

Na afloop van de rondleiding gingen wij in gesprek met twee medewerkers van het archief van de Gedenkstätte Dachau. Daarbij stond vooral het digitaal toegankelijk maken en verbinden van bronnen voor onderzoekers en een breed publiek centraal.

Concreet ging het over de uitwisseling van data tussen het archief van Dachau en Oorlogsbronnen.nl. Gegevens over Nederlandse gevangenen uit Dachau zijn al gekoppeld aan Oorlogsbronnen.nl. Wij bespraken hoe deze bestaande verbinding verder kan worden benut en welke mogelijkheden er zijn om aanvullende gegevens en persoonlijke verhalen toegankelijk te maken.

Ook kwamen de kansen en uitdagingen van verschillende archiefprojecten aan bod, waaronder een oral history project. Mondelinge getuigenissen bieden een ander perspectief op de geschiedenis dan administratieve kampdocumenten. Tegelijkertijd brengt het digitaal ontsluiten van interviews eigen vraagstukken met zich mee, bijvoorbeeld rond beschrijving, doorzoekbaarheid en het verbinden van getuigenissen aan personen en gebeurtenissen.

De ontmoeting maakte duidelijk hoeveel raakvlakken er zijn tussen het werk van beide organisaties. Het gesprek bood concrete aanknopingspunten voor verdere uitwisseling over datakoppelingen, archiefontsluiting en het toegankelijk maken van persoonlijke verhalen.

Obersalzberg & Kehlsteinhaus

Hitler's machtscentrum in de bergen

De volgende dag reisden wij verder naar de Obersalzberg bij Berchtesgaden. Dit berggebied ontwikkelde zich tijdens het naziregime tot een belangrijk machtscentrum. Adolf Hitler verbleef hier regelmatig in zijn Berghof, waar hij politieke en militaire leiders ontving.

In het Dokumentation Obersalzberg verdiepten wij ons in de geschiedenis van deze locatie en de nationaalsocialistische machtsuitoefening. De ogenschijnlijk idyllische bergomgeving was het decor voor de besluitvorming achter vervolging, oorlog en massamoord.

Tijdens ons bezoek spraken wij met een educatief medewerker van het documentatiecentrum over de bijzondere uitdagingen van deze historische locatie. De Obersalzberg trekt tegenwoordig uiteenlopende bezoekers: mensen die zich willen verdiepen in de geschiedenis, toeristen die vooral voor het berglandschap komen, Duitse militairen die geschiedenisles krijgen, maar ook bezoekers met extreemrechtse sympathieën.

Dit roept vragen op over de manier waarop de geschiedenis op deze plek wordt verteld. Hoe voorkom je dat een locatie die zo sterk met Hitler verbonden is, wordt geromantiseerd?

WO2Net

Hoe ga je om met bezoekers die de plek vanuit nationaalsocialistische sympathieën bezoeken? Het gesprek gaf ons inzicht in de dagelijkse praktijk van een herinneringscentrum dat niet alleen historische kennis overdraagt, maar ook te maken heeft met de actuele betekenis en het politieke gebruik van deze geschiedenis.

Ook bezochten wij het Kehlsteinhaus, dat in 1938 werd gebouwd als representatiegebouw voor het naziregime. Het gebouw ligt op ruim 1.800 meter hoogte en is tegenwoordig vooral bekend als het Adelaarsnest. Een week na ons bezoek werd het verwoest door een brand.

Schloss Hartheim

Van moordcentrum naar herinnerings- en educatiecentrum

Op donderdag 15 oktober stond een bezoek aan Schloss Hartheim op het programma. In dit kasteel bij Linz vestigden de nazi's in 1940 een van de zes moordcentra van de zogenoemde Aktion T4, het systematische moordprogramma gericht tegen mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en psychiatrische patiënten.

Ook na de officiële beëindiging van Aktion T4 in 1941 gingen de moorden in Hartheim door. Onder de slachtoffers bevonden zich ook gevangenen uit concentratiekampen, waaronder Joodse slachtoffers van de razzia's in Amsterdam in februari 1941, die aanleiding vormden voor de Februaristaking. Tussen 1940 en 1944 werden in Hartheim ongeveer 30.000 mensen vermoord.

Tijdens een rondleiding verdiepten wij ons in de geschiedenis van het voormalige moordcentrum en de manier waarop deze geschiedenis tegenwoordig wordt onderzocht en gepresenteerd.

Bijzonder aan de tentoonstelling is dat de vervolging en moord op mensen met een beperking niet als een op zichzelf staand hoofdstuk uit de Tweede Wereldoorlog worden behandeld. De tentoonstelling plaatst deze geschiedenis in een bredere context van ideeën over de waarde van mensenlevens, erfelijkheid en maatschappelijke 'bruikbaarheid'. Die ideeën ontstonden niet met het nationaalsocialisme en verdwenen niet met nazi-Duitsland. De tentoonstelling gaat onder meer in op de ontwikkeling van wetenschappelijke en maatschappelijke denkbeelden sinds de Verlichting en de eugenetische bewegingen in de Verenigde Staten in de vroege twintigste eeuw. Ook wordt de verbinding gelegd met hedendaagse vragen over inclusie en de positie van mensen met een beperking.

Schloss Hartheim

Themapagina Oorlogsbronnen.nl

De rondleiding door Schloss Hartheim maakte bovendien duidelijk hoe zichtbaar de moorden voor de omgeving moeten zijn geweest. Mensen werden naar het kasteel gebracht, maar keerden niet terug en de rook van het crematorium bleef niet onopgemerkt. Het roept vragen op over wat omwonenden wisten of vermoedden en hoe de moorden op deze schaal konden plaatsvinden. In het gesprek met onze gids, onderzoeker en educatief medewerker bij de Lehr- und Gedenkort Schloss Hartheim, kwam ook ter sprake hoe zich de Oostenrijkse maatschappij tot het nazi-verleden verhoudt: in een soms ongemakkelijke positie tussen dader- en slachtofferschap waar vaak nog wordt geschuld achter het verhaal de “Duitse overval”.

Voor WO2Net had het bezoek ook een directe relatie met ons eigen werk. Tijdens de 4 mei-campagne van Oorlogsbronnen.nl werd Schloss Hartheim uitgelicht. Op een [themapagina](#) zijn historische gegevens over slachtoffers verwerkt in infographics en artikelen vertellen persoonlijke lotgevallen.

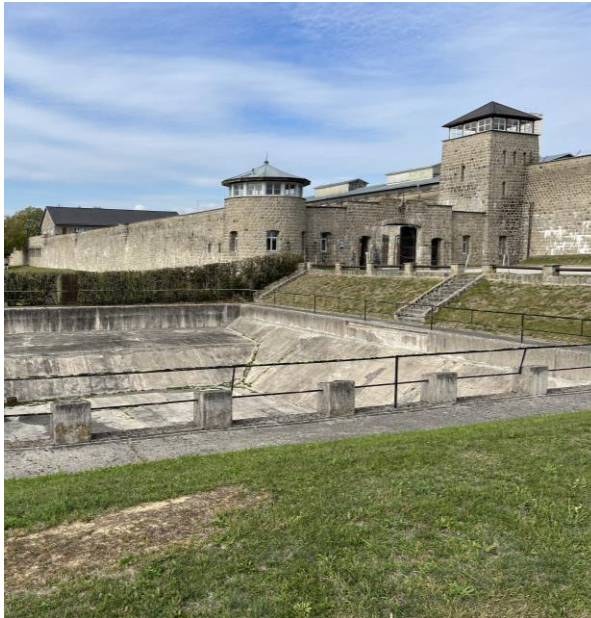
Het bezoek bood nieuwe historische context bij deze gegevens en aanknopingspunten om te onderzoeken hoe de themapagina verder kan worden uitgebreid met aanvullende bronnen en persoonlijke verhalen.

Gedenkstätte Mauthausen

Herinnering aan "Vernichtung durch Arbeit"

In de middag bezochten we de Gedenkstätte Mauthausen. Dit concentratiekamp werd in 1938 opgericht, kort na de annexatie van Oostenrijk door nazi-Duitsland. Gevangenen werden onder mensonterende omstandigheden gedwongen te werken, onder andere in de nabijgelegen steengroeve. Velen stierven door uitputting, mishandeling of ziekte, of werden in de gaskamer vermoord.

Ook duizenden gevangenen uit Nederland kwamen in Mauthausen terecht. Het kamp neemt daardoor een belangrijke plaats in binnen de Nederlandse herinneringscultuur rond de Tweede Wereldoorlog.

Tijdens het bezoek stond niet alleen de geschiedenis van het kamp centraal, maar ook de manier waarop deze geschiedenis tegenwoordig wordt herdacht. Op het voormalige kampterrein bevinden zich tientallen nationale monumenten. Daarnaast herinneren foto's, bloemen en persoonlijke voorwerpen, achtergelaten door nabestaanden, aan individuele slachtoffers.

Een onderdeel van het kampterrein waar onze gids ons op wees is het voormalige voetbalveld van de SS, dat vlak bij de gevangenenbarakken lag, en waar voetbalclubs uit de omgeving kwamen spelen. Het laat zien hoe het dagelijks leven van de kampbewakers zich afspeelde in de directe nabijheid van het geweld en het lijden van de gevangenen en hoe dit niet voor de buitenwereld werd verborgen.

Het bezoek maakte ook duidelijk hoe verschillend de herinnering aan Mauthausen vorm heeft gekregen. De vele nationale monumenten benadrukken de internationale geschiedenis van het kamp, terwijl persoonlijke herdenkingen de aandacht vestigen op individuele levens.

De waarde van internationale uitwisseling en digitale toegankelijkheid van historische bronnen

De belangrijkste inzichten van de studiereis waren hoe verschillend de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in Nederland, Duitsland en Oostenrijk wordt benaderd maar ook hoeveel raakvlakken erfgoed-organisaties in alle drie landen hebben.

In Nederland staat de geschiedenis van de Duitse bezetting centraal. In Duitsland is de herinneringscultuur sterk verbonden met de verantwoordelijkheid voor de misdaden van het naziregime. Oostenrijk presenteerde zichzelf na 1945 lange tijd vooral als het eerste slachtoffer van nazi-Duitsland, terwijl veel Oostenrijkers actief betrokken waren bij het regime.

De bezoeken maakten duidelijk hoe deze verschillende perspectieven doorwerken in de tentoonstellingen, de keuze van historische verhalen en de manier waarop bezoekers worden aangesproken.

Tegelijkertijd onderstreepte de reis hoe nauw de geschiedenis van deze locaties verbonden is met die van Nederland. Mensen die tijdens de Duitse bezetting vanuit Nederland werden vervolgd, gevangengezet of gedeporteerd, kwamen terecht in kampen en moordcentra ver buiten de Nederlandse grenzen. Documenten over hun levens bevinden zich tegenwoordig in archieven en collecties verspreid over verschillende landen.

Voor Stichting WO2Net, en met name Oorlogsbronnen.nl, is internationale samenwerking daarom van groot belang. Door historische gegevens uit verschillende collecties met elkaar te verbinden, kunnen nieuwe verbanden zichtbaar worden en kunnen persoonlijke geschiedenissen beter worden gereconstrueerd.

Conclusie

De ontmoetingen met medewerkers van het Institut für Zeitgeschichte, de Gedenkstätten Dachau en Mauthausen, Lern- und Gedenkort Schloss Hartheim en Dokumentation Obersalzberg vormden een belangrijk onderdeel van de reis.

De gesprekken gingen niet alleen over historische kennis, maar ook over de dagelijkse praktijk van onderzoek, archiefbeheer, digitalisering en publieksgeschiedenis. Van het koppelen van gegevens over voormalige gevangenen tot het omgaan met beladen erfgoed en extreemrechtse bezoekers: veel van de besproken vraagstukken raken direct aan het werk van WO2Net.

De studiereis leverde daarmee naast nieuwe historische inzichten ook waardevolle contacten op en concrete aanknopingspunten voor verdere kennisuitwisseling, het verbinden van collecties en het ontwikkelen van nieuwe verhalen op Oorlogsbronnen.nl.

WO2Net